

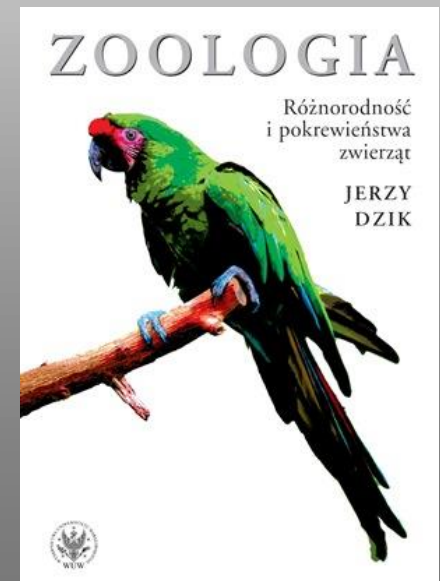
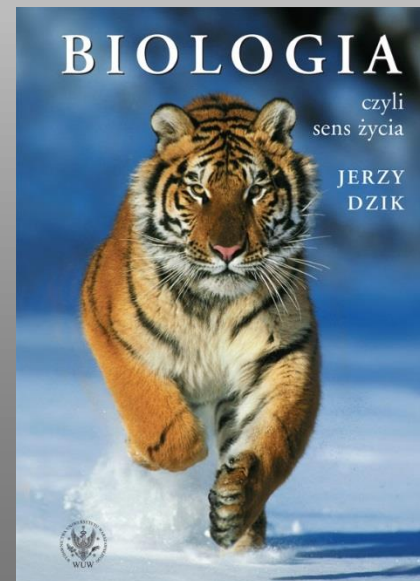
Zoologia **6.**

MIĘCZAKI

Jerzy Dzik

*Instytut Paleobiologii PAN
Wydział Biologii UW*

Warszawa 2019

SPIRALIA = Lophotrochozoa

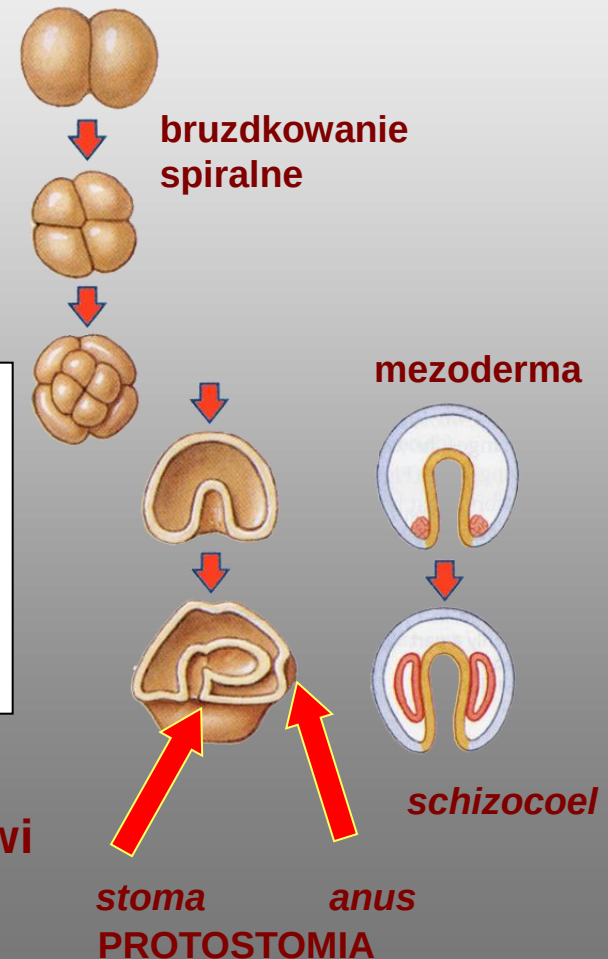
LARWA swoista

pilidium wstężnicy

- niewiele cech wspólnych Spiralia:
- planktonowe larwy typu *trochophora*
- spiralne bruzdkowanie – ukośny podział daje ściśle upakowanie blastomerów

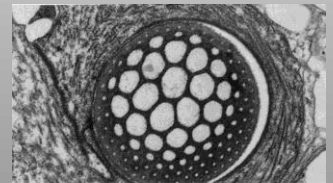
bywa schizocel – niehomologiczny enterocelowi

SPIRALIA

SZCZECINKI

łączą zwierzęta trochoforowe

- u pierścienic, brachiopodów i niektórych mięczaków szczecinki z kanalikami formowane na *microvilli*
- nie wiadomo jak wyglądał przodek

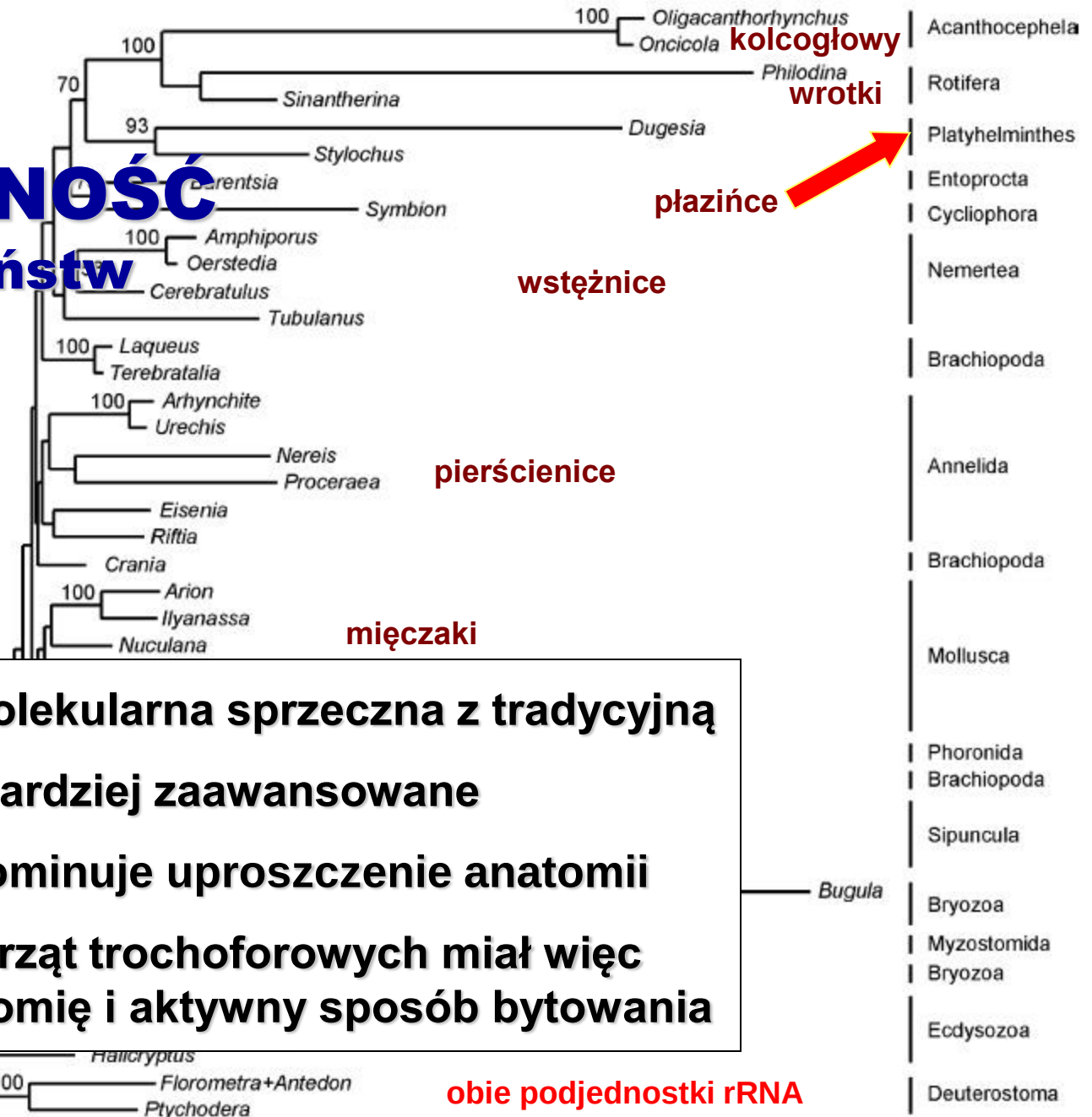
chaeta
wieloszczeta

plany budowy typów bardzo odmienne już w kambrze

SPIRALIA

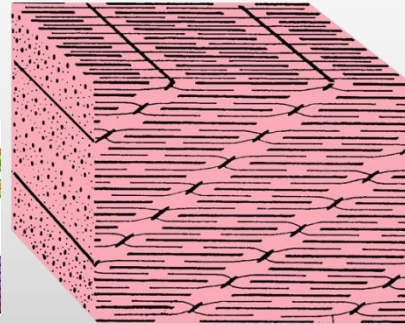
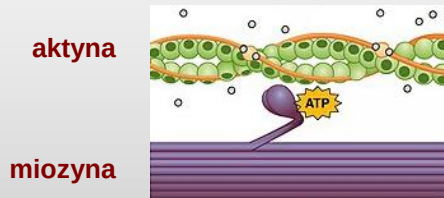
POLARNOŚĆ pokrewieństw

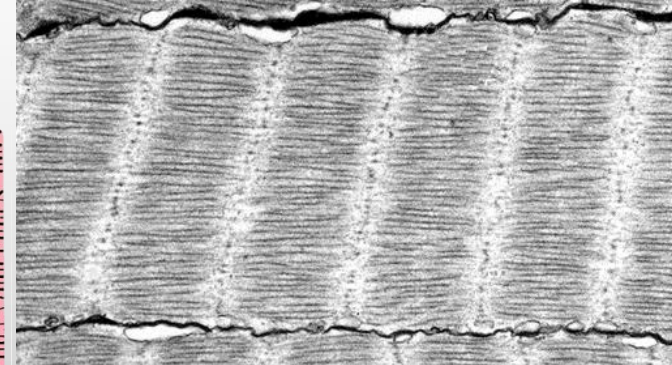
- filogeneza molekularna sprzeczna z tradycyjną
- płazińce najbardziej zaawansowane
- w ewolucji dominuje uproszczenie anatomii
- przodek zwierząt trochoforowych miał więc złożoną anatomię i aktywny sposób bytowania

BILATERIA

ORIENTACJA w środowisku

kalmar *Loligo*
mięsień ukośnie prążkowany

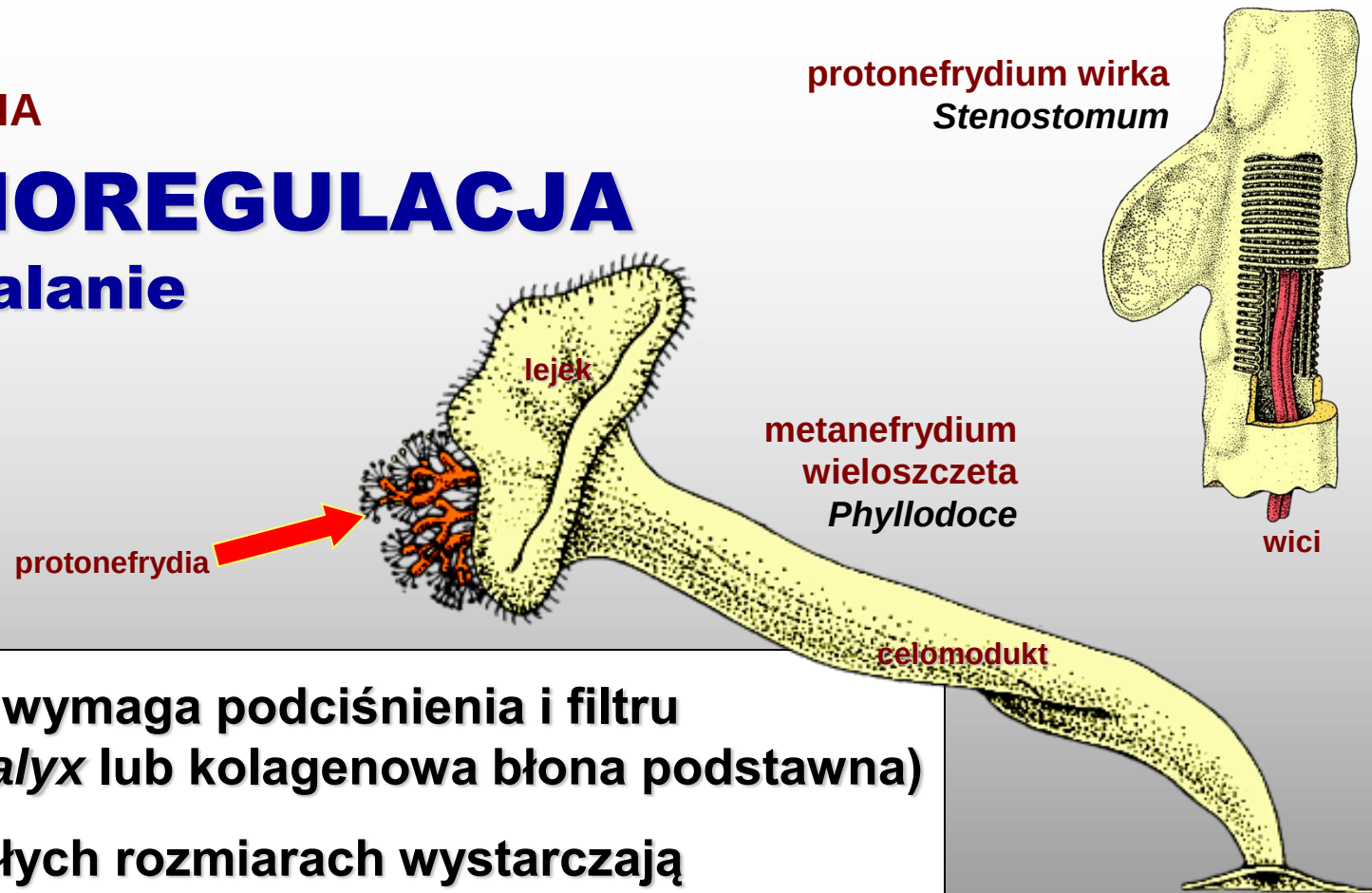
TEM

- każda komórka może mieć zdolność odbioru i przekazu sygnałów: chemicznych – węch, mechanicznych – dotyk, świetlnych – wzrok
- regulacja ekspresji genów specjalizuje funkcje komórek w obrębie klonu
- układ nerwowy przetwarza i przekazuje informację zmysłową do narządów ruchu

przodek Spiralia miał podstawowe organy zmysłów

BILATERIA

OSMOREGULACJA i wydalenie

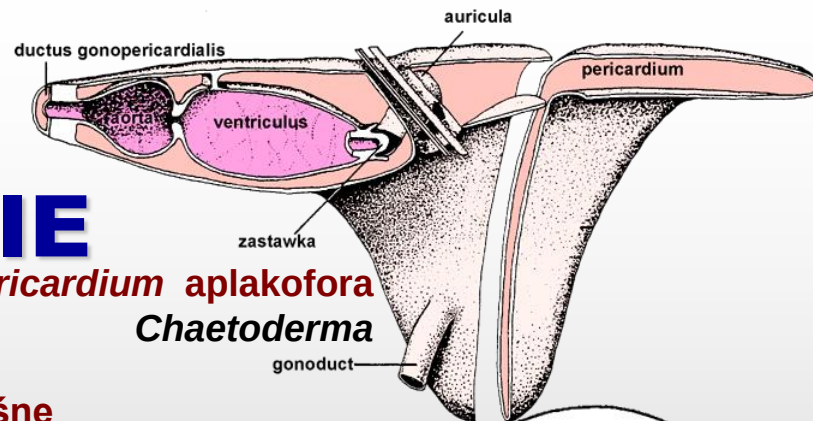

- filtracja wymaga podciśnienia i filtru (*glycocalyx* lub kolagenowa błona podstawna)
- przy małych rozmiarach wystarczają pojedyncze komórki (protonefrydia), przy większych orzęsione lejki (metanefrydia)

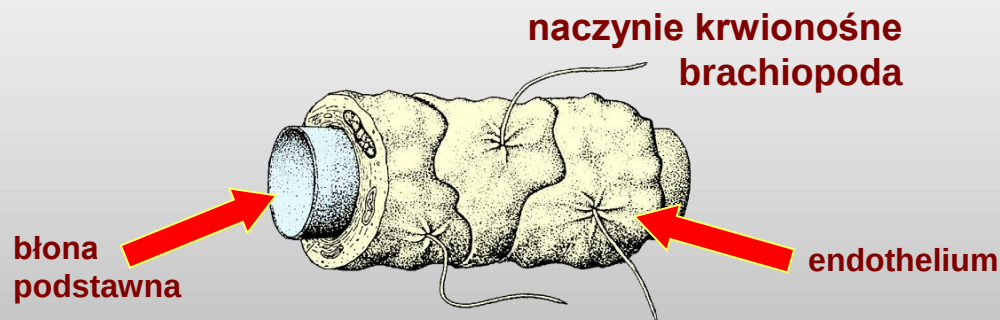
oznacza to wiciową (rzęskową) regulację ciśnienia hemolimfy

MOLLUSCA

ROZPROWADZANIE tlenu i metabolitów

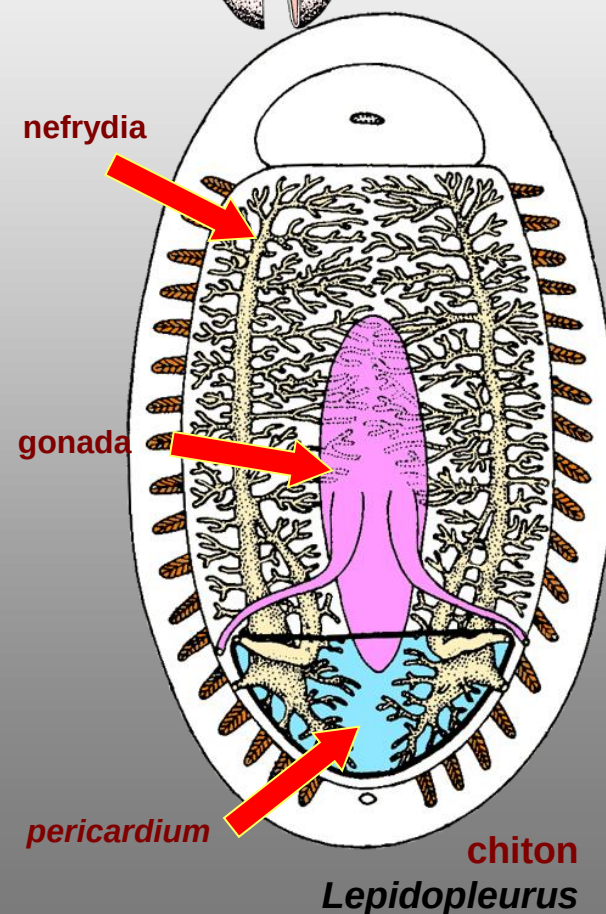

pericardium aplakofora
Chaetoderma

- ciśnienie płynu w jamie *pericardium*, nefrydiach i gonoduktach utrzymane dzięki rzęskom
- układ krwionośny wymusza mięśniowo przepływ płynu

serce niehomologiczne naszemu

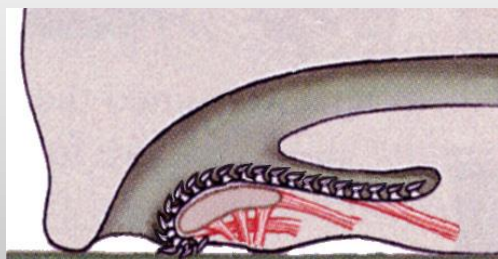
Lepidopleurus

POLYPLACOPHORA

MIĘCZAKI

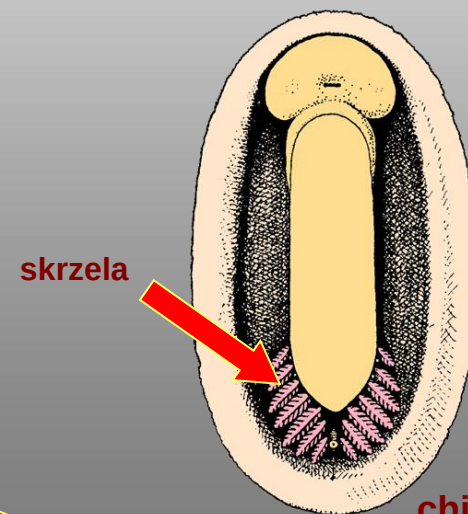
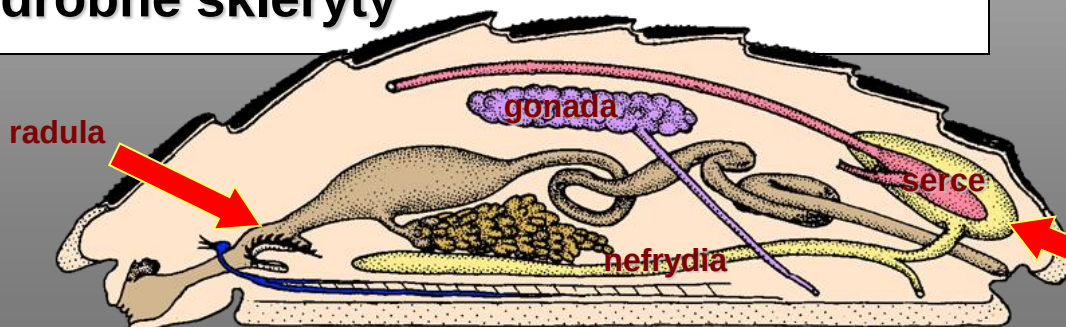
pierwotne

radula chitona

chiton *Acanthochitona*

- dla mięczaków swoista jest **radula**
- pełzanie i osłonięty grzbiet pierwotne
- chitony – 8 wapiennych płytek i liczne drobne skleryty

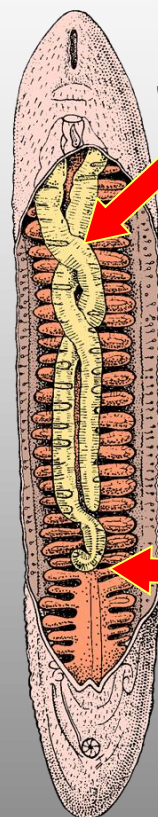
chiton *Lepidopleurus*
pericardium

APLACOPHORA

MIĘCZAKI bez muszli

- nagie lub pokryte wapiennymi igłami
- śladem nogi bruzda
- redukcja szkieletu i nogi jest wtórna

dziś w mule lub na koralach

"ślinianki"

ukwiał

5 cm

"łodyga"
gorgonii

jelito

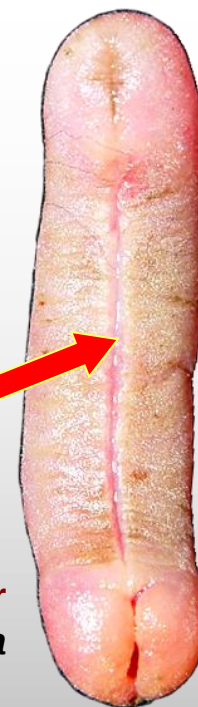
aplakofof
Proneomenia

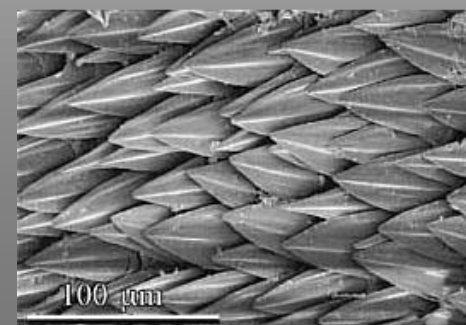
aplakofof

bruzda
brzuszna

aplakofof
Neomenia

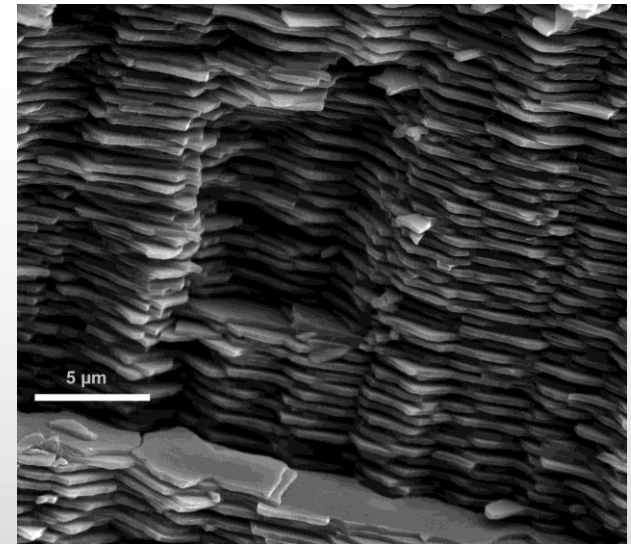
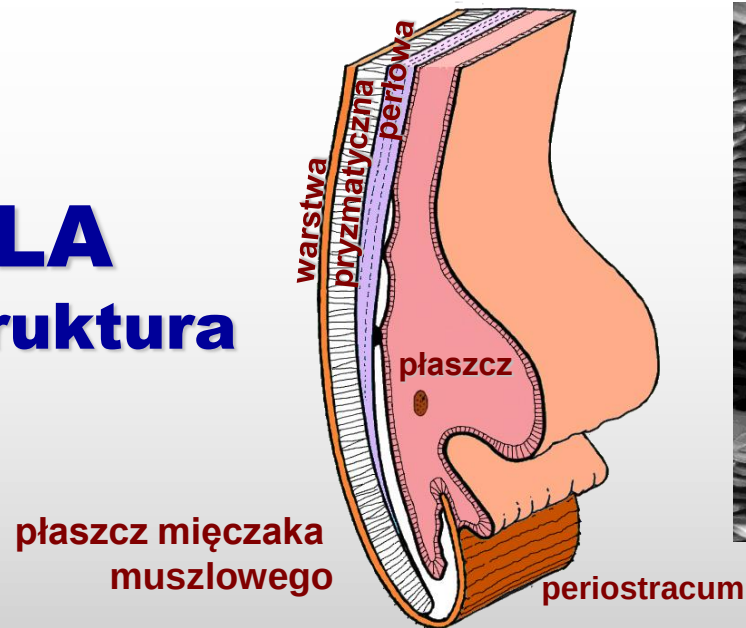

aplakofof
Chaetoderma

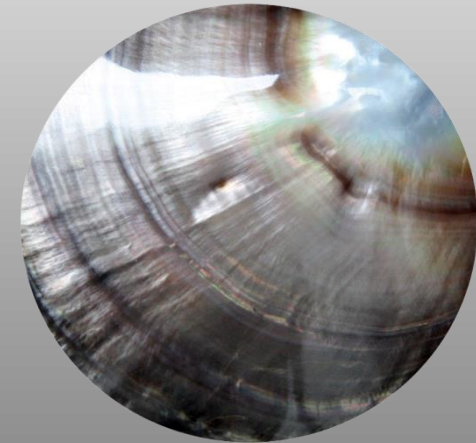
MUSZLA

mikrostruktura

masa perłowa
ucha morskiego *Haliotis*

- muszla przyrasta brzeźnie (płaszcz)
- pierwotna aragonitowa masa perłowa – ma dużą wytrzymałość ale kosztowna
- dlatego w ewolucji powszechne przejście do tworzywa niemal bez organiki
- rzadziej do kalcytowego

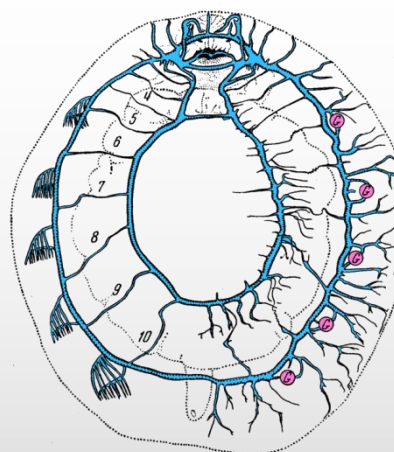

dyfrakcja światła na płytkach
aragonitu rozdzielonych białkiem

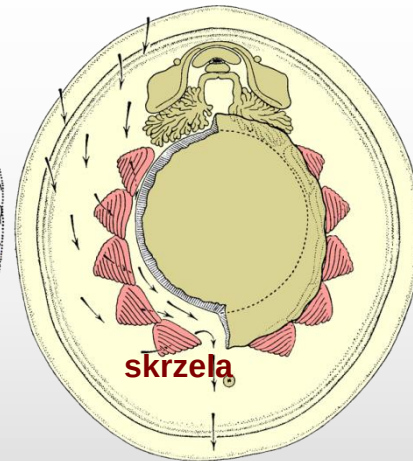
odmienności gromad mięczaków głównie w kształcie muszli

MONOPLACOPHORA

MUSZLA stożkowata

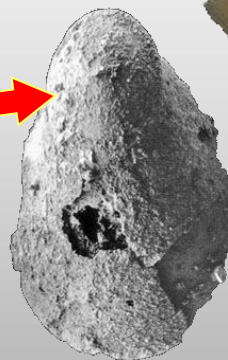

układ nerwowy

skrzela

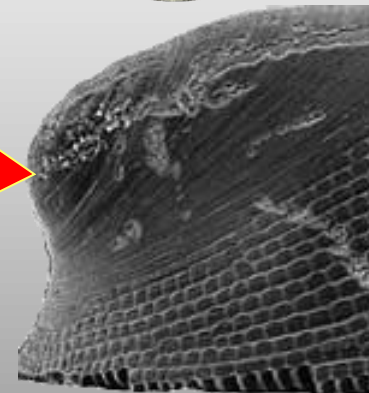
muszla larwalna

jednotarczowiec
Tryblidium
420 mln lat

jednotarczowiec *Neopilina* dziś

muszla larwalna

- reliktowe w głębinach oceanu
- narządy seryjne ale nie ma segmentacji
- rozwój wtórnie? w osłonkach jajowych

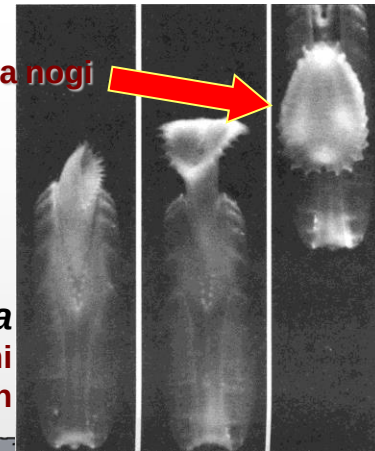
prawdopodobnie z jednotarczowców powstały małże

BIVALVIA

MUSZLA dwuczęściowa

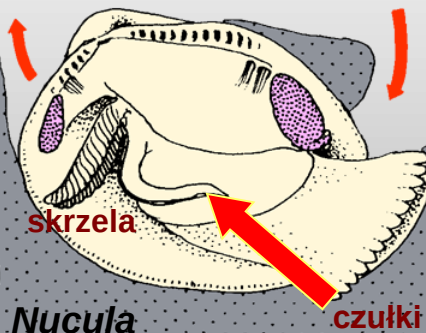
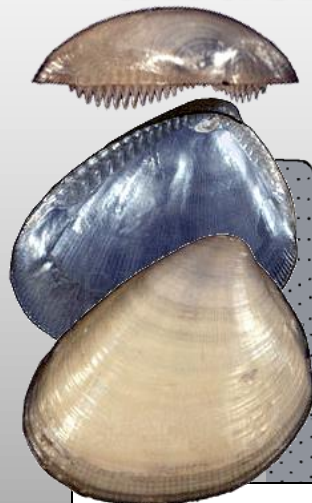

podeszwa nogi

Solemya

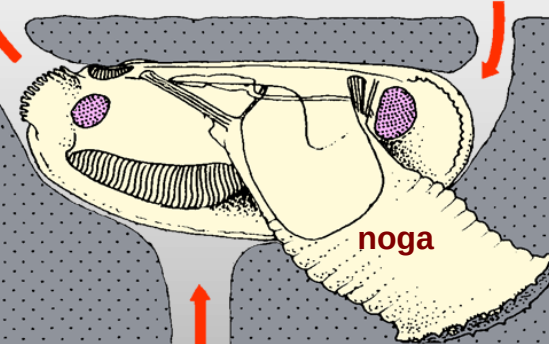
z chemoautotroficznymi bakteriami
w skrzelach

Nucula

czułki

siarkowódor

noga

muszla
embrionalna

larwa *veliger* *Eopteria*
Rostrochonchia
470 mln lat

- ryjące w mule filtratory – zanikła radula i oczy
- przodkowie mieli dwuklapową muszlę ale w stadium larwy jednoczęściową (*Rostrochonchia*)
- pierwotne małże mają płaską podeszwę i pierzaste skrzela (jak ślimaki i *Neopilina*)

BIVALVIA

MAŁŻE **osiadłe**

przyczep mięśnia
zwieracza muszli

asymetryczna perłowa *Pinctada*

symetryczna *Pinna*

bisior

rafa ostrygowa

cementująca się
kalcytowa *Ostrea*

- białkowy bisior przytwierdza do podłoża
- redukcja przedniego zwieracza muszli
- częsta asymetria skorup
- końcowym stadium permanentna cementacja

bisior *Pinna* niegdyś zastępował jedwab

BIVALVIA

SKRZELA blaszkowate

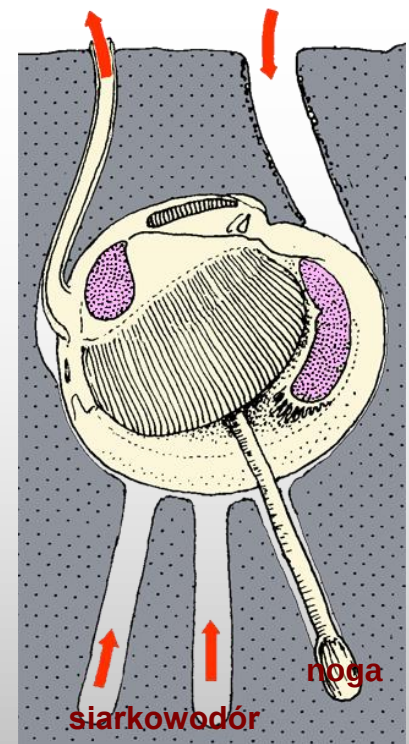
plaszcz

wycięcie
na bisior

rafowa *Tridacna*
z fotosyntezującymi
bruzdnicami w płaszczu

noga

siarkowodór

Lucina

z chemoautotroficznymi bakteriami
w skrzelach

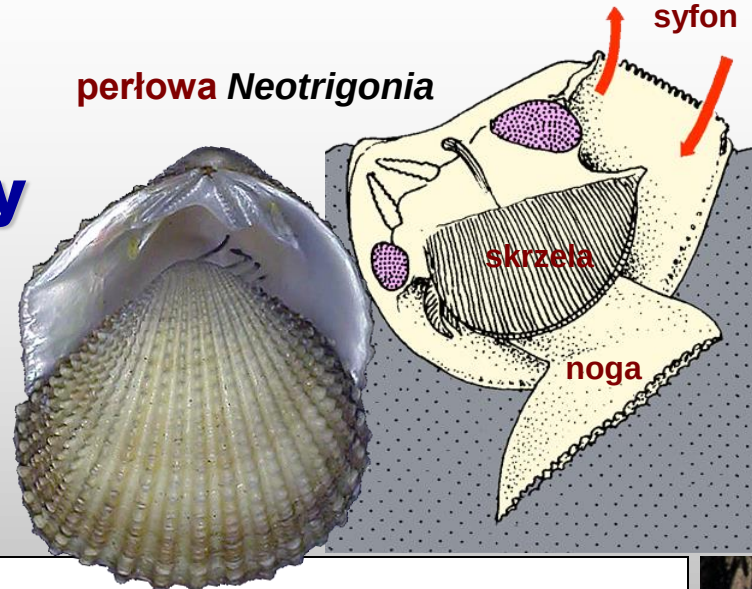

- siatkowate skrzela ułatwiają filtrację
- u ryjących w mule niekiedy symbiotyczne chemoautotroficzne bakterie w skrzelach
- u rafowych symbiotyczne bruzdnice w płaszczu

inne wykorzystują siarkowodór podmorskich gorących źródeł

BIVALVIA

SYFONY przepływ wody

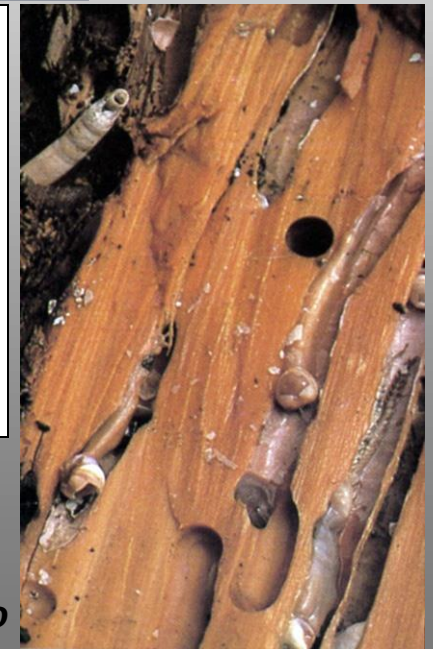
piaskołaz
Mya

- pierwotnie woda przepływa wzdłuż muszli
- wpływ i wypływ na jednym końcu muszli ułatwia głębokie rycie
- a modyfikacje nogi także penetrację twardego podłoża: drewna lub wapienia

u wierzących redukcja muszli

wierzące w drewnie *Teredo*

BIVALVIA

MAŁŻE słodkowodne

morska
Neotrigonia
z Australii

słodkowodny *Unio*
i jego pasożytnicze larwy

Dreissena

rozdzielony
syfon

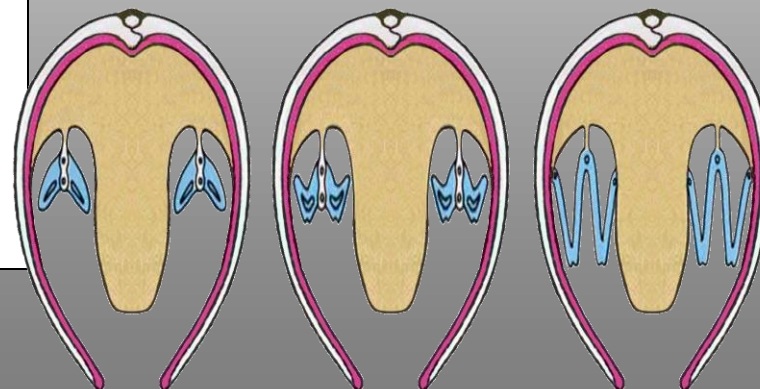

Sphaerium

- wielokrotna inwazja wód słodkich przez niespokrewnione małże
- perłowe skójki najpierwotniejsze – wywodzą się z morskich trigonii

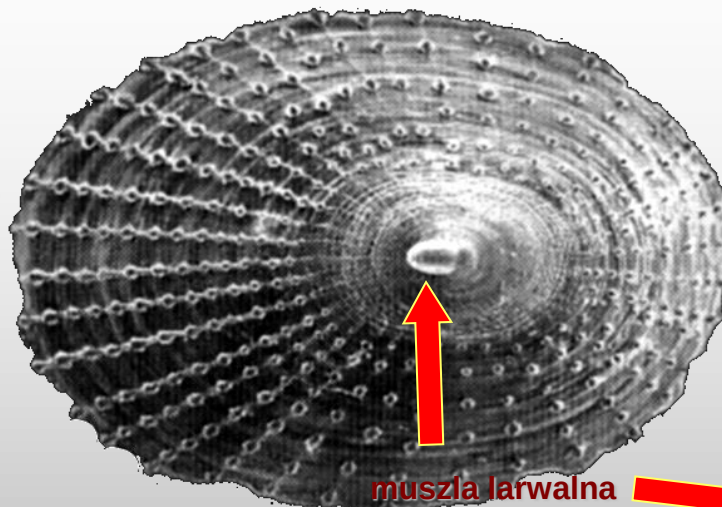
ryby roznoszą larwy pod prąd

ewolucja skrzeli małżów

GASTROPODA

VELIGER a trochofora

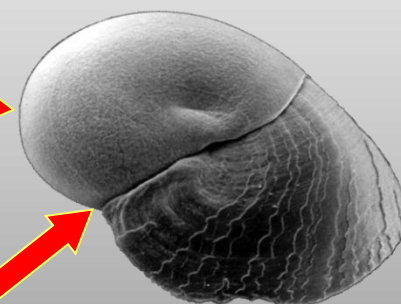

Patella

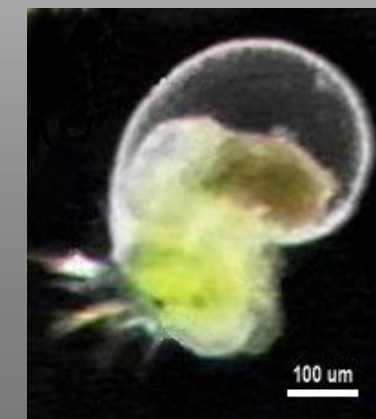
muszla larwalna

veliger
(typu *echinospira*)
Marenzelleria

metamorfoza

larwa
Haliotis

- muszla ślimaków już w stadium larwy wysokostozkowata i spiralnie zwinięta
- zwykle planktonowa larwa i metamorfoza
- u zaawansowanych *veliger* z płatkami

muszla jest ciasnospiralna już w stadium larwy

GASTROPODA

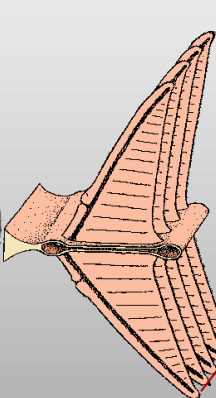
SPIRALNA muszla

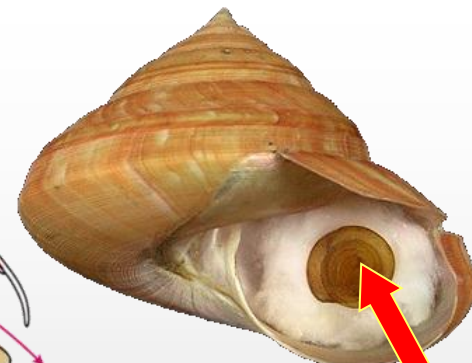
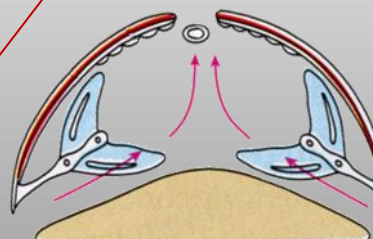
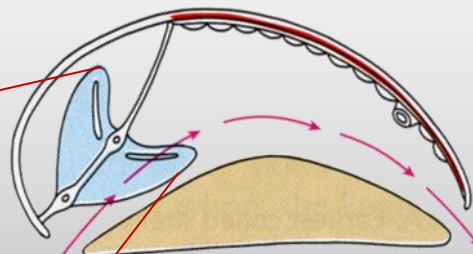
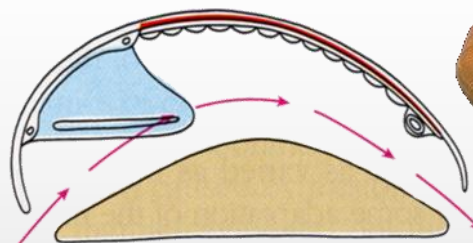
muszla bellerofonta
380 mln lat

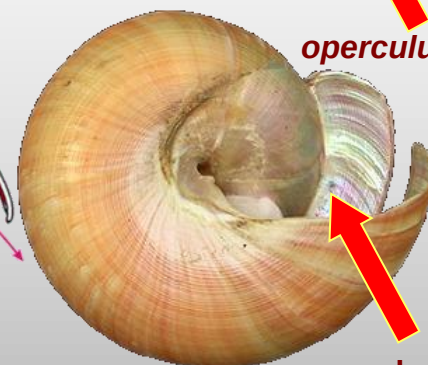
ewolucja asymetrii
jamy skrzelowej
ślimaków

ctenidium

operculum

masa perłowa

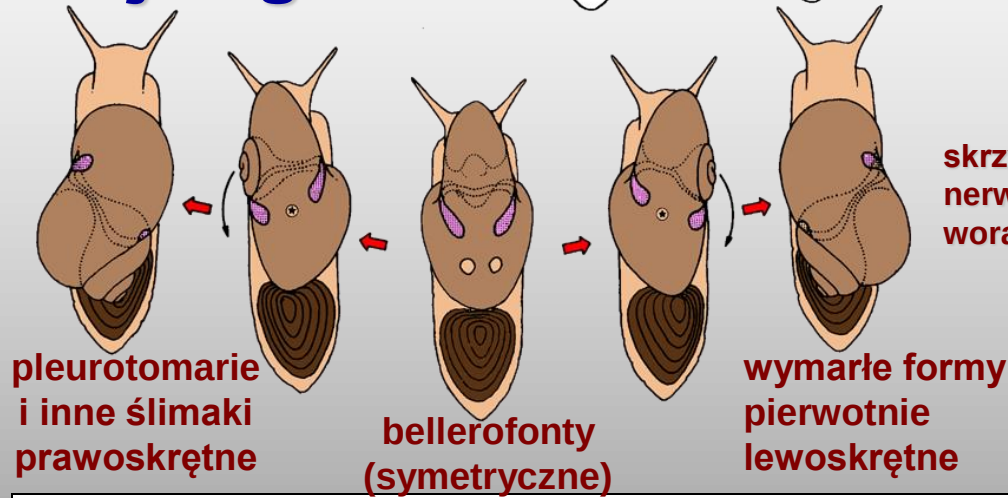
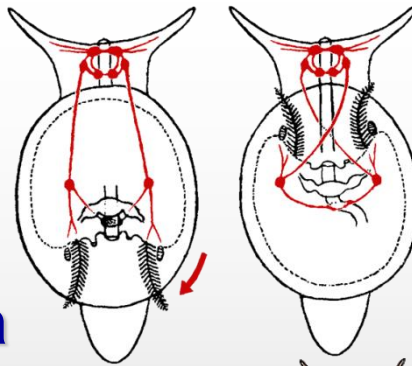
reliktowa pleurotomaria
Pterotrochus

- ujście muszli zakryte wieczkiem **operculum**
- u wymarłych form dwubocznie symetryczna

operculum ma sens tylko w długiej muszli

GASTROPODA

TORSJA fizjologiczna

skrzyżowanie pni
nerwowych
wora trzewiowego

reliktowa
głębinowa
pleurotomaria
Pterotrochus

- symetryczna spiralna muszla przyjęła zwartą trochoidalną formę i stabilne położenie ("torsja")
- rezultatem rotacja muszli, skrzyżowanie pni nerwowych i przemieszczenie skrzel do przodu

pierwsze przypuszczalne ślimaki miały pęki szczecinek

GASTROPODA

SZYBKIE

ślimaki

Neogastropoda

syfon

ryjek

Conus

otwór kanału
jadowego

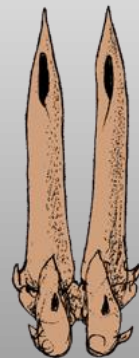

turrid
Clavatula

Borsoniinae

ewolucja kolca
jadowego Turridae
(Conoidea)

Mangeliinae

Clavinae

- z raduli pozostał jeden rurkowaty ząb jadowy
- długi ryjek z radulą przy końcu
- w kilku liniach ślimaków zdolność wiercenia

tropikalne drapieżne i jadowite *Conus* polują nawet na ryby

GASTROPODA

ASYMETRIA anatomii

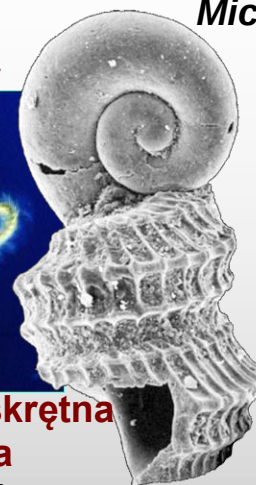
niewyspecjalizowana
przodoskrzelna
żyworódka
Viviparus

larwa veliger

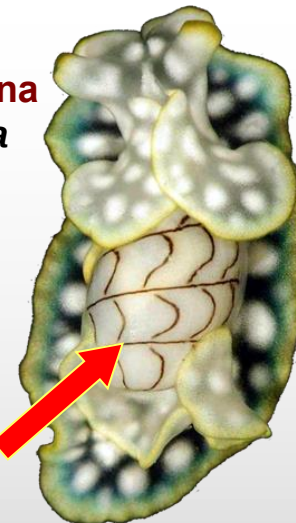

lewoskrętna
muszla
larwalna

prawoskrętna
dojrzała
Mathilda

tyłoskrzelna
Micromela

muszla

Philinopsis
wewnętrzna
muszla

- helikoidalne zwiniecie ciała w muszli stopniowo doprowadziło do nieparzystości skrzeli i narządów
- porządkowanie ich układu wyeliminowało skrzyżowanie pni nerwowych
- skrzela i odbył znalazły się znów z tyłu

muszla larwalna tych ślimaków jest lewoskrętna

nagi
planktonowy
Glaucus

GASTROPODA

ŚLIMAKI lądowe

morski tyłoskrzelny
Actaeon

pierwotne
płucodyszne
Ellobium

Pupilla

cienkomuszlowa
Succinea

polimorficzna
Cepaea

oko

- większość ślimaków słodkowodnych i lądowych wywodzi się z tyłoskrzelnych
- lądowe nie mają skrzeli a jama skrzelowa działa jak płuco niezależnie od pochodzenia

płucodyszny *Arion*
z wewnętrzną muszlą

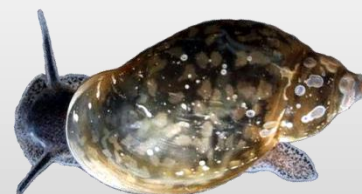
deficyt wapnia w glebie sprzyja redukcji muszli

GASTROPODA

CHIRALNOŚĆ muszli

lądowa
płucodyszna
Clausilia

wodna
płucodyszna
Physa

anatomicznie lewoskrętny
złotoczek *Planorbis*
z płaskospiralną muszlą

- wszystkie dzisiejsze ślimaki wywodzą się z prawoskrętnego przodka
- determinacja w stadium spiralnego bruzdkowania
- zdarza się genetyczne odwrócenie chiralności, ale niewiele linii ewolucyjnych utrwaliło lewoskrętność

lewoskrętność bywa pozorna („przenicowanie” skrętki)

CEPHALOPODA

ŁODZIK

żywa skamieniałość

Nautilus

- pompa sodowa w nabłonku syfonu wytwarza osmotyczne podciśnienie w komorach muszli
- prowadzi do wydzielania gazu z płynu komorowego
- spiralna muszla umożliwia horyzontalny ruch wyrzutem wody z jamy skrzelowej

reliktowy *Nautilus* ma zewnętrzną perłową muszlę

Centrocyrtoceras 450 mln lat

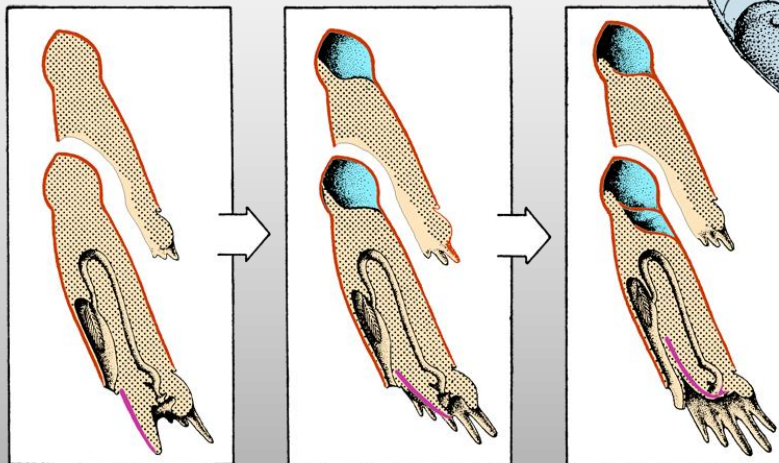

CEPHALOPODA

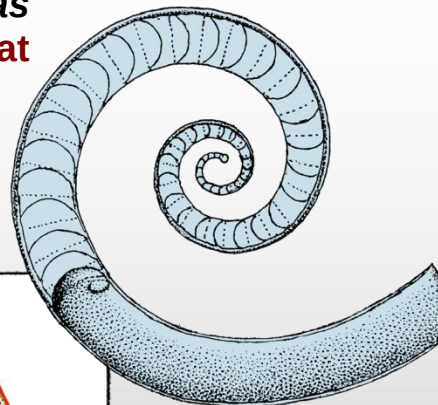
GŁOWONOGI

pochodzenie

ontogeneza

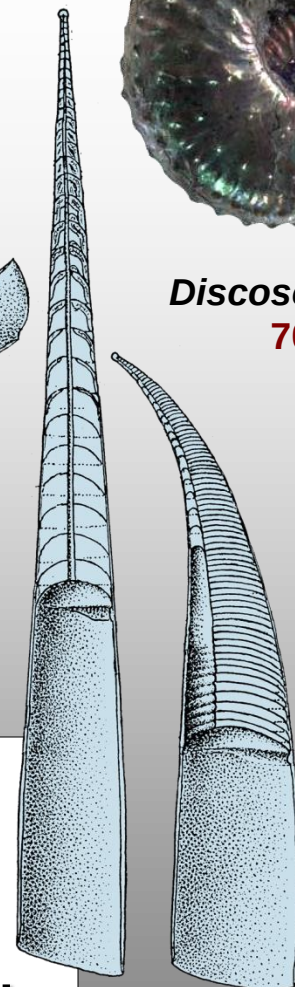
amonit
Anetoceras
400 mln lat

amonit
Discoscaphites
70 mln lat

ortoceras
Geisonoceras
430 mln lat

- redukcja zbytecznej podeszwy nogi, rozrost i powielenie czułek
- permanentne połączenie miękkich tkanek z wierzchołkiem muszli (syfon) poprzez przegrody

wieczko przekształcone w dolną szczękę dzioba

Plectronoceras
510 mln lat

CEPHALOPODA

SEPIE

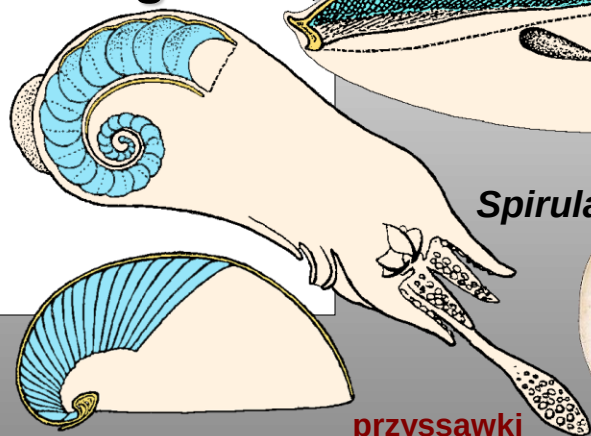
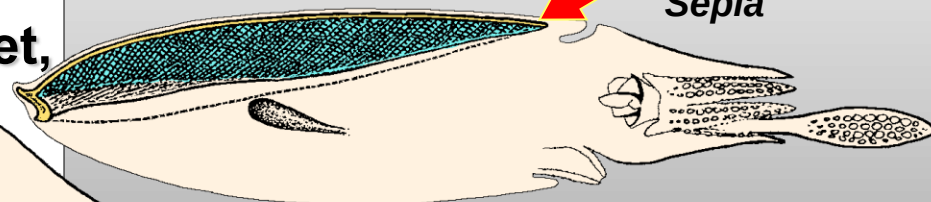
wewnętrzna muszla

- horyzontalne ustawienie przez obciążenie wierzchołka
- komory przesunięte na grzbiet, muszla zwinięta
- napęd do przodu płetwami, do tyłu odrzutowy

komory powietrzne na grzbiecie

Sepia

Spirula

Ceratosepia
70 mln lat

phragmocon z komorami powietrznymi

przyssawki

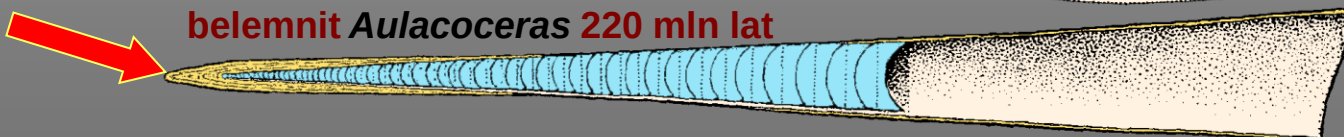
Phragmoteuthis 180 mln lat

haki

rostrum

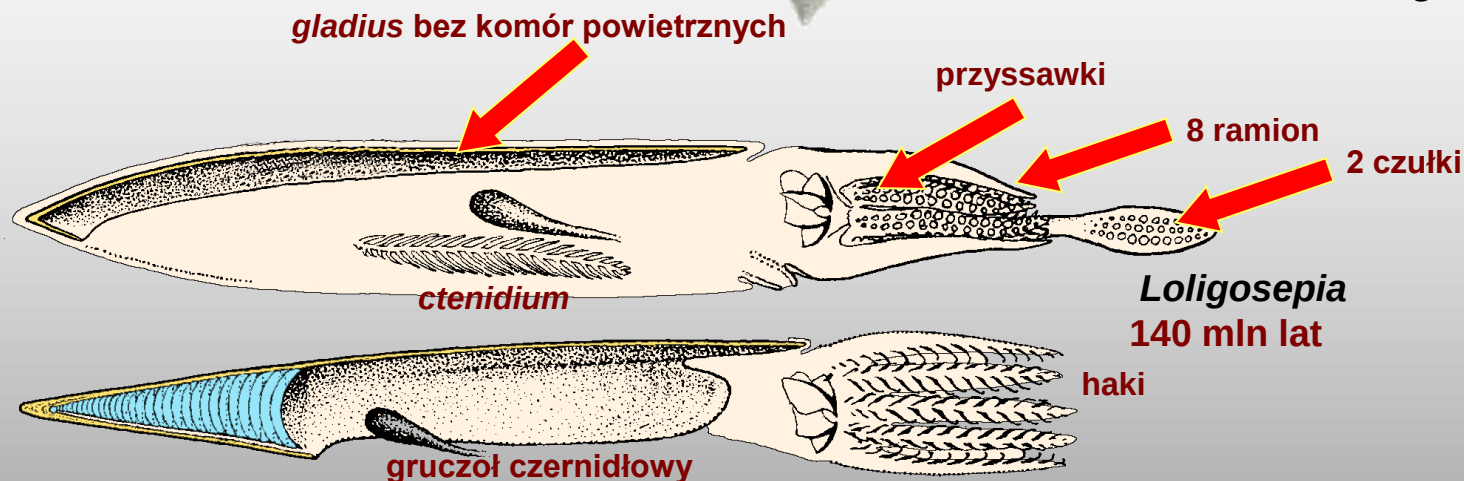
belemnit Aulacoceras 220 mln lat

CEPHALOPODA
KALMARY
gladius

kalmar *Loligo*

- nie mają aparatu hydrostatycznego
- rudymmentem muszli przejrzysty **gladius**
- o funkcji szkieletu wewnętrznego

belemnit *Phragmoteuthis*
180 mln lat

przyssawki na ramionach (jak u sepii), a nie haki (jak u belemnitów)

CEPHALOPODA

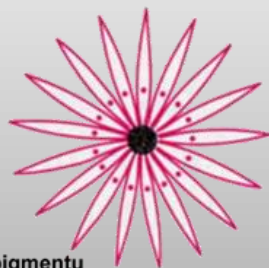
KALMARY

latające

mięśniowe chromatofory
swoiste dla głowonogów

mięśniowa kontrakcja pigmentu

kalmary *Sthenoteuthis* w locie

- undulujące mięśniowe płetwy umożliwiają pływanie do przodu (jak sepie)
- wyrzut wody z jamy płaszczowej daje mocny napęd do tyłu, nawet lot w powietrzu

kalmar *Todarodes*

głowonogi potrafią zmieniać barwę ciała

CEPHALOPODA

OŚMIORNICE

pełna redukcja muszli

Cirrotheuthis

z jednym rzędem przyssawek

- ramiona przejęły funkcje lokomotoryczne
- rudymet muszli z trudem rozpoznawalny;
- umięśniony płaszcz z chromatoforami

relikty dawnej różnorodności głębinowe

Octopus

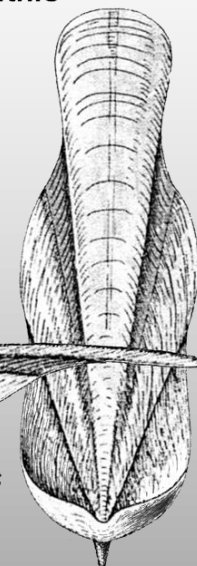
Palaeoctopus

redukcja muszli

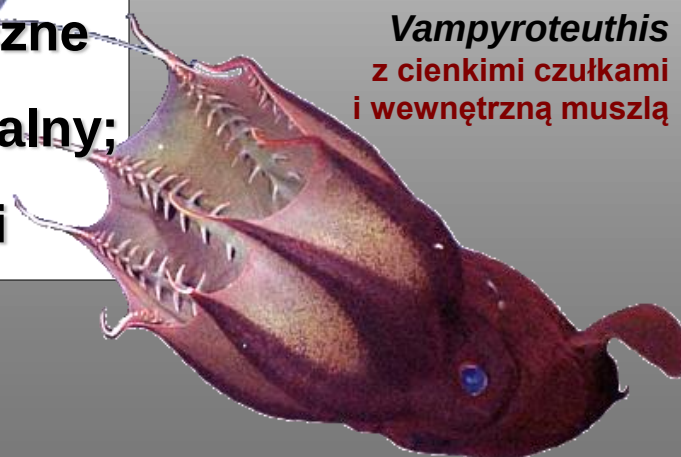
Cirrotheuthis

Vampyroteuthis

Vampyroteuthis

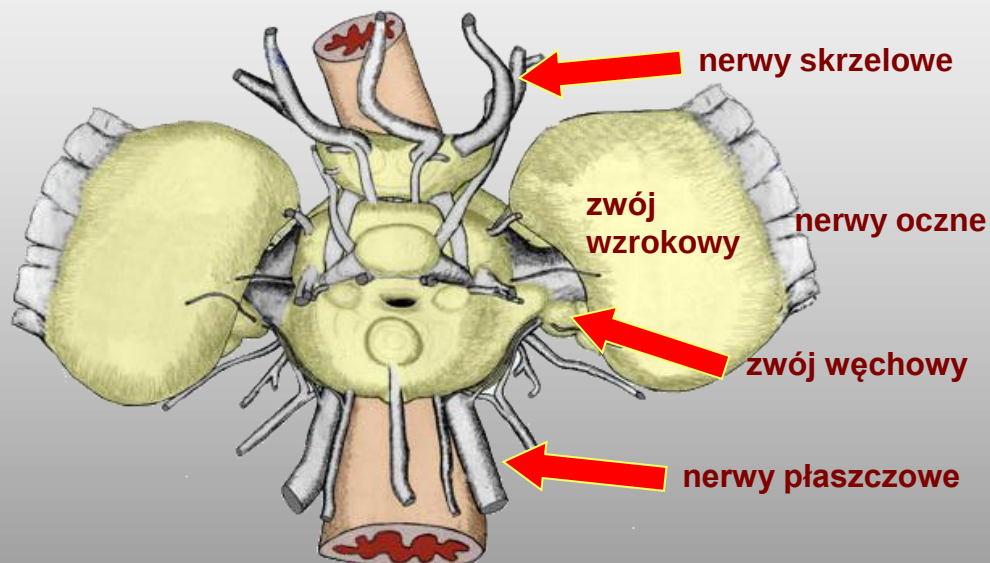
z cienkimi czułkami
i wewnętrzną muszlą

CEPHALOPODA

OŚMIORNICE

inteligencja i zręczność

Octopus

domek Octopus

- oczy z soczewkami; czuły węch (*osphradia*)
- bardzo złożony behavior rozrodczy

najwyżej rozwinięty mózg wśród bezkręgowców